

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата економічних наук, доцента,
доцента кафедри маркетингу Національного авіаційного університету

Салькової Ірини Юріївни

на дисертаційну роботу Чікова Іллі Анатолійовича на тему «Інноваційний
механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії

галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Активізація інноваційної діяльності та забезпечення розвитку аграрних підприємств є системоутворюючими чинниками підвищення їх конкурентоспроможності, що дозволяє сформувати стабільні та прогнозовані ринкові позиції. Враховуючи глобалізаційні виклики сьогодення, інноваційний вектор є рушійною складовою економічного зростання країни, де впровадження інновацій забезпечує аграрним підприємствам лідируючі позиції у конкурентній боротьбі, однак досягнення цієї мети можливе лише за умови повноцінного переходу на інноваційно-орієнтовані принципи функціонування виходячи із стратегічних пріоритетів сталого розвитку. Зважаючи на зазначене, тема дисертаційної роботи є актуальною як у теоретичному, так і у практичному аспектах.

Дисертаційна робота має практичну спрямованість і виконана відповідно до плану наукових досліджень Вінницького національного аграрного університету і є складовою частиною науково-дослідних тем: «Організаційно-економічний механізм розвитку конкурентоспроможного виробництва та переробки сільськогосподарської продукції» (номер державної реєстрації 0116U006037, 2016-2018 рр.), де автором досліджено теоретичні підходи до трактування понять «інновація», «конкуренція» та сформовано власне авторське бачення щодо розуміння сутності цих понять;

«Економіко-математичне моделювання управлінських процесів та їх інформаційна підтримка для підприємств АПК» (номер державної реєстрації 0113U002379, 2019-2021 р.), у межах якої автором досліджено та систематизовано підходи до оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств; «Управління ланцюгами постачання в умовах діджиталізації економіки» (0121U109445, 2021-2023 рр.), де автором запропоновано модель нечіткої логіки ідентифікації стадій життєвого циклу суб'єктів господарювання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційній роботі Чікова І.А., є обґрунтованими та достовірними, оскільки отримані на основі використання різноманітних методів наукового пізнання (узагальнення, логічних узагальнень, структурно-функціональний, графічний, монографічний, статистичний, економіко-математичного аналізу, нейромережевого моделювання, методи нечіткої логіки та нечітких часових рядів, індукції, дедукції, структурний) тощо, опрацювання значного масиву статистичної інформації, наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених з обраної тематики, а також відповідних нормативно-правових актів. Висновки і рекомендації є логічними та випливають із результатів дослідження, розкривають його мету, містять елементи новизни і мають теоретичну і практичну цінність.

Дисертантом належним чином сформульовано мету дослідження, яка полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні засад формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на основі системного поєднання показників конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу з урахуванням стадій життєвого циклу суб'єктів господарювання. Об'єктом дослідження визначено процеси підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Відповідно, предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних засад забезпечення функціонування інноваційного механізму

підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Відтак, визначеної мети дисертантом досягнуто, поставлені завдання виконано, а висновки і рекомендації є аргументованими.

Заслуговує на увагу логічність структури роботи, що забезпечила ґрунтовне висвітлення предмету дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи досліджено теоретичні підходи до формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств (п. 1.1), здійснено характеристику методів оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств у контексті переваг інноваційної діяльності над традиційними підходами розвитку аграрного виробництва (п. 1.2) та визначено місце науково-технічного прогресу як складової інноваційного механізму у підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств (п. 1.3).

У другому розділі здійснено оцінку інноваційного розвитку аграрних підприємств та проаналізовано їх конкурентоспроможність. Автором оцінено сучасний стан та наведено тенденції розвитку аграрних підприємств (п. 2.1); здійснено ґрунтовний аналіз інноваційної діяльності аграрних підприємств України та визначено напрями посилення інноваційної складової у системі їх господарської діяльності (п. 2.2); здійснено діагностування конкурентоспроможності аграрних підприємств шляхом використання методів нейромережевого моделювання на основі характеристик латентності та здійснено їх розподіл за групами конкурентоспроможності (п. 2.3).

У третьому розділі обґрунтовано порядок вибору та реалізації стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на основі інноваційної компоненти. У дисертації наведено підхід визначення стадій розвитку аграрних підприємств як передумови формування стратегії їх конкурентоспроможності (п. 3.1); сформовано модель та ідентифіковано рівень готовності аграрних підприємств до інноваційних трансформацій (п. 3.2); запропоновано порядок вибору стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств з урахуванням циклічності їх

розвитку (п. 3.3).

Під час написання дисертаційної роботи автором вдало підібрано методи проведення дослідження. Також, на особливу увагу заслуговує високий рівень апробації результатів дослідження, які доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика» (м. Полтава, 9 березня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні технології в будівництві, економіці та дизайні» (м. Немирів, 4-5 квітня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки в умовах глобалізаційних процесів» (м. Вінниця, 18-19 квітня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сталий розвиток соціально-економічних систем» (м. Київ, 14 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів» (м. Вінниця, 15-16 травня 2019 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної науки» (м. Київ, 15-16 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Земля-потенціал енергетичної, економічної та національної безпеки держави» (м. Вінниця, 24-25 жовтня 2019 р.); XV Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці» (м. Ірпінь, 5 грудня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрямки розвитку економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика» (м. Полтава, 12 лютого 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від науки до практики: професійна підготовка фахівців в контексті потреб сучасного ринку праці» (м. Вінниця, 12-13 березня 2020 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Авіація, промисловість, суспільство» (м. Кременчук, 14 травня 2020 р.); Міжнародній науково-

практичній Інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Сучасні тенденції розвитку агропромислового сектора економіки в умовах конвергенції» (м. Вінниця, 14-15 травня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Молодіжний науковий форум» (м. Вінниця, 9-10 червня 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права» (м. Полтава, 28 квітня 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Реалізація Європейського зеленого курсу в Україні: погляд молодих вчених» (м. Вінниця, 14-15 травня 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Угода про асоціацію між Україною та ЄС: оцінка досягнень та положень» (м. Вінниця, 3-4 червня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси та право: концептуальні та практичні аспекти розвитку» (м. Полтава, 3 грудня 2021 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України» (м. Вінниця, 28-29 квітня 2022 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених та студентів «Цифрова економіка як фактор інновацій та сталого розвитку суспільства» (м. Тернопіль, 2-3 грудня 2021 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Авіація, промисловість, суспільство» (м. Кременчук, 12 травня 2022 р.); V Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні тенденції економічного розвитку регіонів: теоретичні та прикладні аспекти» (м. Одеса, 12-13 травня 2022 р.); XVI Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (м. Луцьк, 17 травня 2022 р.).

Значущість дослідження для науки і практики. Практичне значення одержаних результатів спрямоване на удосконалення теоретико-методичного базису та формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в сучасних умовах з урахуванням фактору життєвого циклу суб'єктів господарювання.

Наукова цінність роботи полягає у розробці комплексної методики

вибору та обґрунтування стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств з урахуванням інноваційно-активного вектору їх діяльності.

Серед теоретичних розробок автора слід відзначити авторське бачення інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств як системи чітко організованих дій, які ведуть до підвищення якості функціонування суб'єкта господарювання на основі акумулювання конкурентних переваг та виведення їх на якісно новий рівень надавши їм ознаки інноваційності та нового економічного змісту. У дисертаційній роботі було визначено, що реалізація інноваційного механізму конкурентного розвитку аграрних підприємств має полягати у формуванні ефективної стратегії розвитку підприємства, яка визначатиме зміст функціонування та задавати логіку усієї бізнес-поведінки суб'єкта господарювання відносно його стадій життєвого циклу.

У ході досліджень та систематизації методів оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств у контексті переваг інноваційної діяльності над традиційними підходами розвитку аграрного виробництва, автором було визначено, що проектування інтегрального показника конкурентоспроможності шляхом використання латентної ознаки для системи показників нижчого рівня ієрархії, дає можливість визначити рівень унікальних конкурентних переваг, що сформовані на основі використання інноваційних методів управління, інноваційних продуктів, інноваційних зразків техніки та технологій, у вигляді базису для забезпечення лідируючих позицій на цільовому ринку.

На підставі результатів дослідження автором визначено місце науково-технічного прогресу у розвитку аграрних підприємств та доведено, що їх економічне піднесення неможливе без впровадження науково-дослідницьких та експериментально-конструкторських рішень у виробництво, зокрема, техніки нового рівня продуктивності та удосконалення технологій. Разом із цим, було визначено, що завдання науково-технічного прогресу у аграрному

виробництві вирішуються шляхом застосування виробничих функцій, що дозволяють виявляти дестимулюючі дії зовнішнього та внутрішнього середовища через вплив на економічне зростання.

В результаті дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств, автором визначено, що існує недофінансування за рахунок бюджетних коштів, що негативно впливає на прийняття управлінських рішень в системі регулювання діяльності аграрного сектору національної економіки України через необхідність покриття існуючого дефіциту коштів на потреби сільськогосподарських товаровиробників.

В ході результатів дослідження автором визначено, що вирішальним фактором інноваційного розвитку аграрних підприємств є генерація ідей, що знаходять своє відображення у новому конкурентоспроможному продукті чи послугі що дозволяє забезпечити створення інноваційних конкурентних переваг та максимально повно задовольнити потреби сучасного споживача.

Автором запропоновано не класичний підхід до діагностики рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств, який ґрунтується на синтезі методів багатовимірного аналізу обробки латентних показників, принципів нейромережевого моделювання та адитивної згортки, що дозволило сформуванню моделі виявлення сильних та слабких сторін у діяльності аграрних підприємств.

В роботі запропоновано модель нечіткої логіки ідентифікації стадій життєвого циклу аграрних підприємства шляхом аналізу коливань грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, що дало можливість відслідкувати динаміку зміни ділової активності суб'єктів господарювання та сформуванню лінгвістичну карту стадій життєвого циклу аграрних підприємств як передумови формування їх стратегій конкурентоспроможності.

На підставі результатів дослідження автором сформовано та наведено трикомпонентну модель ідентифікації рівня готовності аграрних підприємств до інноваційних трансформацій шляхом діагностування їх інноваційного

потенціалу, що дозволило визначити доцільність та перспективи планування інноваційного проекту з огляду на можливість забезпечення одночасного фінансування як інноваційної, так і виробничо-господарської діяльності.

Одним із значних доробків автора є запропонований вибору стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств з урахуванням їх циклічності розвитку, що дозволило сформувати систему підтримки прийняття рішень у вигляді «гібридного» підходу формування портфеля стратегій з усіх можливих варіантів комбінацій показників конкурентоспроможності, інноваційного потенціалу та стадій життєвого циклу суб'єктів господарювання.

Заслужують на подальше вивчення і апробацію на практиці в інших галузях своєрідні позиції автора в третьому розділі. Методологічна основа роботи цілком відповідає рівню доктора філософії. Комбіноване використання принципів, підходів і методів дослідження дало можливість вирішити поставлені наукові завдання.

Можна констатувати, що наукова новизна та висновки сформульовані чітко і у повній мірі дозволяють вирішити поставлені задачі. Розділи дисертації є завершеними, структурно цілісними та послідовно логічними, що обумовило достатню достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій.

Практична значимість дисертаційної роботи підтверджується впровадженням результатів наукового дослідження. Окремі наукові розробки автора щодо підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на інноваційній основі використовуються у практичній діяльності аграрних підприємств Вінницької області, зокрема: СФГ «ЯВІР» під час визначення рівня конкурентоспроможності, застосовуючи підхід інтегральної оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств, який полягає у зведенні показників господарської діяльності підприємства з метою визначення його конкурентних позицій (довідка № 103 від 17.12.2018 р.); ФГ «Ірина-О.Т.» під час ідентифікації рівня інноваційного потенціалу, як передумови формування

механізмів раціонального використання ресурсів для здійснення інноваційної діяльності (довідка № 51/3 від 30.05.2020 р.); ТОВ «Бізнес Агро Імперія» під час визначення стадій життєвого циклу з метою виявлення вектору розвитку суб'єкта господарювання (довідка № 64 від 21.05.2022 р.).

Положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Вінницького національного аграрного університету під час викладання окремих частин навчальних дисциплін «Інформаційні системи і технології у фінансах», «Електронна комерція». Практичне значення одержаних наукових результатів зумовило їх впровадження у навчально-методичний процес та наукову роботу кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики (довідка № 01.1-60-1563 від 02.10.2020 р.).

Зміст та завершеність дослідження. Виконана дисертаційна робота та всі отримані результати є особистим надбанням автора і в повному обсязі відображають підготовлені для публічного захисту наукові положення, результати теоретичних і розрахункових досліджень, а також дані про їх практичне впровадження. Висновки і пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно та опубліковані у фахових виданнях.

Опубліковані наукові праці об'єктивно, достатньо і повною мірою відображають основний зміст дисертації.

Наукова новизна і достовірність отриманих результатів. Основні положення дисертації, що відзначаються самостійністю розробок і науковою новизною, полягають у наступному:

вперше:

– розроблено систему заходів із формування порядку вибору стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств шляхом запровадження інноваційного механізму, який ґрунтується на посиленні конкурентних позицій відповідно життєвого циклу суб'єктів господарювання та рівня їх готовності до інноваційних трансформацій;

удосконалено:

– підходи щодо теорій розвитку науково-технічного прогресу, що

дозволили виявити зміни стану функціонування економічної системи, побудувати процес завершення життєвого циклу попереднього та порядок становлення нового технологічного укладу;

- діагностування конкурентоспроможності аграрних підприємств, що дозволяє враховувати принципи нейромережевого моделювання для побудови складних, адаптивних та гнучких моделей виявлення сильних сторін у діяльності аграрних підприємств;

- підхід до визначення стадій життєвого циклу аграрних підприємств, який, на відміну від наявних, пропонує використовувати синтез теорії нечіткої логіки та нечітких часових рядів для відслідковування коливань грошових потоків підприємств у процесі їх господарської діяльності;

- процес ідентифікування рівня готовності аграрних підприємств до інноваційних трансформацій, який, на відміну від наявних, ґрунтується на визначенні обсягу забезпеченості фінансовими ресурсами для формування інноваційного потенціалу;

- комплексну методику вибору та обґрунтування стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка, на відміну від наявних, ґрунтується на визначенні інноваційного вектору розвитку підприємства, виходячи із можливого інноваційного потенціалу.

набули подальшого розвитку:

- положення теорії інновації в частині авторського бачення розуміння сутності поняття «інновація», що дозволяє сформулювати категорії «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» у розумінні функціонування інноваційного механізму;

- використання понять щодо динамічності розвитку аграрного ринку у частині авторського бачення сутності «інноваційна конкурентоспроможність» у теоретичних підходах про конкуренцію, конкурентоспроможність, конкурентні переваги, з метою визначення складу інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах посилення ролі науково-технічного прогресу;

- оцінювальні аспекти сучасного стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств, виходячи із державних пріоритетів підтримки аграрного сектору економіки шляхом використання коштів державного бюджету;
- порядок визначення перспектив інноваційної діяльності підприємств через запропоновану порівняльну систему, що дозволяє орієнтуватися на індекс ефективності інновацій держави порівняно з іншими країнами світу;
- підходи запровадження теорії життєвого циклу суб'єктів господарювання у контексті виявлення вектору інноваційного розвитку економічних систем для ідентифікації їх системи цілей на стадіях «зародження», «росту», «зрілості» та «спаду» з метою вибору стратегій підвищення здатності до ефективного функціонування аграрних підприємств.

Зауваження до дисертації та дискусійні положення. Незважаючи на загальну позитивну оцінку і змістовність викладу результатів наукового пошуку, достовірність висновків, в дисертації мають місце деякі зауваження і дискусійні питання, що потребують додаткового обґрунтування.

1. У п. 1.3. дисертації автор здійснює ґрунтований аналіз місця науково-технічного прогресу як складової інноваційного механізму у підвищенні конкурентоспроможності аграрних підприємств та наводить моделі виявлення дестимулюючих дій зовнішнього та внутрішнього середовища, однак надалі, дані моделі не використовувались у наступних розділах дисертації.

2. У п. 2.3. дисертаційної роботи бажано було б навести економічне обґрунтування щільності зв'язку між частковими критеріями в середині кожної сформованої групи показників виходячи із результатів кореляційно-регресійного аналізу та дати відповідну інтерпретацію в залежності від особливостей кожної з досліджуваних вибірок.

3. У п. 3.1. дисертаційної роботи на основі аналітичних розрахунків продемонстровано дискримінантний підхід ідентифікації стадій життєвого циклу аграрних підприємств шляхом визначення ймовірності настання банкрутства, однак автором не деталізується які дискримінанти моделі з наявних були використанні при побудові матриці стадій життєвого циклу

аграрних підприємств.

4. На рис. 3.16 автор наводить коло факторів впливу на формування цілей аграрних підприємств, однак деякі фактори потребують пояснення та додаткового обґрунтування, зокрема фактор «готовність до змін» повинен вміщувати інформацію про види змін, характеристику змін, наслідки змін, тривалість змін виходячи із впливу на інші фактори наведені на даному рисунку.

Загалом, зазначені дискусійні положення та зауваження принципово не впливають на наукову та практичну цінність одержаних автором результатів дослідження і не знижують в цілому достатньо високої позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових фахових виданнях. Основні положення дисертації відображені у 23 наукових працях загальним обсягом 9,636 умовн. др. арк. (власний доробок автора 9,216 умовн. др. арк.), у тому числі 1 стаття у наукометричній базі даних Web of Science – 0,736 умов. др. арк.; 6 статей у наукових фахових видання України, включених до міжнародних наукометричних баз – 4,53 умовн. др. арк.; 4 статті у наукових працях, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації – 2,66 умовн. друк. арк.; 12 публікацій у інших виданнях – 1,71 умовн. др. арк.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Чікова Іллі Анатолійовича на тему: «Інноваційний механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств», що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка, є самостійною, завершеною науковою роботою, в якій викладено авторський підхід щодо формування інноваційного механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в сучасних умовах з урахуванням фактору життєвого циклу економічних систем.

За структурою, мовою та стилем викладеного матеріалу відповідає

вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також відповідає вимогам, передбаченим вимогам освітньо-наукової програми, яку успішно завершив здобувач, та вимогам п. 5, 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Чіков Ілля Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри маркетингу

Національного авіаційного

університету

Л.Ю. Салькова
Підпис гр. Л.Ю. Салькова

з а с в і д ч у ю

Вчений секретар
Національного авіаційного університету

Л.Ю. Салькова